יחידה 1

פרקי מבוא
לספר התניא

למה התניא?

הרב משה שילת

לא די בכך שאלו דברי תורה. ברור לך שעצם הלימוד מקרב אותך לה' ושהתוכן משפיע עליך לטובה, אבל כשאתה לומד ומחפש עזרה ממשית, אתה מחפש משהו מעבר. אתה רוצה לדעת שמי שכתב את הספר יודע מי ומה אתה, מכיר את הצרות שלך מבפנים וכיוון את הספר ישירות ללב שלך. אתה רוצה לתת אמון בספר ולהרשות לעצמך להתחבר, לתת לו להיכנס לחיים שלך ולמצוא בו ירידה לפסים מעשיים.

דברי חז"ל כוונו לכל הדורות ולכל מצבי החיים ותהפוכות הנפש. כמעט לכל רעיון שתחפש יימצאו תימוכין באיזשהו מדרש, אבל דווקא משום כך צריך שמישהו ימקד אותנו. רבי שיברור מתוך האוקיינוס הגדול את ההדרכות הנכונות לנו, ויהפוך אותן למשהו שאפשר לעבוד אתו. ברוכים הבאים לספר התניא.

מחובר לשטח

בכל נושא, ובפרט בענייני עבודת ה', אינה דומה קריאה בספרים להדרכה אישית מפי רב ומדריך. הקורא יכול לטעות בהבנת הדברים וגם חסרה לו התייחסות אישית לבעיות שלו.

האדמו"ר הזקן בענוותנותו מקטין את התניא, הוא קורא לו "לקוטי אמרים", ובכך יוצר את הרושם שהוא רק ליקט את מה ששמע מרבותיו. אבל עיון קצר בספר יגלה עד כמה הוא גדול. בהקדמת הספר מספר האדמו"ר הזקן שהספר נכתב לאחר שנים רבות של פגישות עם חסידים ששפכו לפניו את ליבם על מצבם בעבודת ה'. האדמו"ר הזקן לקח מתוך כל אותן שנים את הדברים המשותפים

לכולם, וכתב עליהם ספר שתפקידו להביא את "כל התשובות לכל השאלות". כך, לא פחות.

כאשר ידיד נפשו של בעל התניא, רבי לוי יצחק מברדיצ'ב, קיבל את הספר וקרא אותו, הוא שאל ברצינות: "איך הצליח המחבר להכניס אלוקים כל כך גדול בספר כל כך קטן?".

שיטה

בחידוש שבספר יש עניין נוסף, חשוב לא פחות. בתוך אלפי ספרי החסידות (!) שהופיעו בשלוש מאות השנים האחרונות, בולטת מאוד ה'נפשיות'. מלכתחילה הם לא נבנו בצורה שיטתית סדורה קומה מעל קומה ופרק אחרי פרק, אלא כהבזקי אור. רובם ערוכים לפי סדר פרשות השבוע, חלקם מפרשים פסוקים וחלקם עוסקים בנושאים שונים, אבל הם אינם מתיימרים להקיף את הנושאים העיקריים בעבודת ה'. ודאי שלא באופן שיטתי.

האדמו"ר הזקן היה הראשון בדורות הראשונים של החסידות, שכתב ספר שיטתי ומסודר לעובדי ה'. ספרי הדורות הראשונים של הבעש"ט ותלמידיו, והמגיד ממזריטש ותלמידיו, מאופיינים עוד יותר כהבזקי אור, תורות ואמרות. האדמו"ר הזקן יסד את שיטת ה"חכמה בינה ודעת" ומגמתו הייתה להוריד את דברי הבעש"ט לכלי ההבנה והסדר המחשבתי. מאז ועד היום לא קם ספר נוסף כדוגמתו, שנותן בהירות בעבודת ה' בדרך החסידות על כל צדדיה, ומתיימר לענות על כל השאלות בעבודת ה' ולסלול דרך.

הספר כבש את עולם החסידות כולו והתפשט גם מחוץ אליה, במשך מאתיים השנים האחרונות.

אין סוף סגולות

מעבר לרציונאליות, להדרכה אישית ולשיטתיות, מוכרחים להוסיף נדבך נוסף, ויהיו כאלו שיאמרו שהוא הנדבך הראשון: ספר התניא משמש כסגולה! דברים מופלאים כותב האדמו"ר הקודם מלובביץ', נין נכדו של בעל התניא:

"עשרים שנה כתב רבינו את ספרו, הוסיף וגרע ודייק בכל תיבה ותיבה עד אשר צרפו וזקקו בחסר ויתיר ויתן רשות להעתיקו ולהפיצו. קדושת אותיותיו מעוררים את ה'איתן' שבנשמה אפילו באנשים פשוטים ופתח פתח היכל חדש

במתיבתא דרקיעא. ספר התניא הוא הקטורת לכל המגיפות הרוחניות דעקבות משיחא ואותיותיו משברות כל ההעלמות וההסתרים ומהפכים הקללה לברכה".

הספר הוא סגולה לדבר שכולנו מחפשים: הארת הנשמה.

רוצו ללמוד תניא!

מבוא לספר התניא

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ) זצ"ל

ספר התניא אינו רק אחד מספרי היסוד של החסידות, הוא גם אחד מספרי המוסר הגדולים שנכתבו בזמן מן הזמנים. אף על פי שהמחבר מצניע את עצמו כ"מלקט" - זהו ספר מקורי הן בתפיסתו היסודית והן בתוכנן של ההערות-אגב המרובות שבו. ואף שהמחבר מרבה להעיר שאין הספר מכוון אלא לחוג מצומצם - "ביודעיי ומכיריי" - זהו ספר החותר לפתרון הבעיות בדרך הכוללת ביותר, שאינה מיוחדת לאדם מסוים, לזמן מסוים, ואף לא לתפיסת עולם מיוחדת.

הנוסחה היסודית ביותר

ספרי המוסר ברובם עוסקים בבירורן של בעיות פרטיות ובדרכים שבהן יוכל האדם להגיע להישגים ידועים בתחומים מוגדרים. בדיון מפורט שכזה יש צד של יתרון, שכן הוא מכוון לשאלות מסוימות ומבוררות ששואל האדם את עצמו ומשום כך אף התשובות שהוא מגיע אליהן הן מבוררות ומוגדרות. אך לעומת יתרון זה, ישנו חיסרון בהגבלת הדיון לאותן בעיות מיוחדות שהספר עוסק בהן, וממילא, הפתרונות אף הם יפים לאנשים מסוימים בלבד. אדם אחר יכול לעמוד בפני ספר כזה, להתרשם שהוא אכן יצירה גדולה ועמוקה, ויחד עם זאת, כספר מוסר, לא ידבר אליו. תחושתו תהיה שאין בזה תשובה היפה לבעיותיו שלו, לאישיותו המיוחדת ולמצבו באותה שעה.

לעומת זאת, ספר התניא אינו מטפל בעיקרו בבעיות פרטיות אלא חותר להגיע אל שורשי הדברים, להעמיד את בעיות האדם על הנוסחה היסודית ביותר ולפתור את הבעיות בדרך הכוללת ביותר. הספר מבוסס על הכללה מעמיקה מאוד של בעיות הנפש הפנימיות, הוא דן במקורן הראשון של הבעיות, בטוב וברע בכללם,

ככוחות יסודיים ומהותיים שבנפש. ההדרכה שבספר התניא מכוונת את האדם לראות את אלפי הסבכים, הספקות והיצרים שבתוכו - כגילויים של בעיית יסוד אחת - המאבק בין הטוב והרע שבתוך נפשו שלו.

ואכן, אף כי הספר כתוב באיפוק רב, הריהו מצייר בתנופה ואף בדרמטיות עצורה את חייו של האדם - כמערך מלחמה עצום המתחולל במשך כל ימי חייו בין הטוב והרע, בין הדחפים הכופים את נפשו לרדת למטה לבין השאיפה להעפיל כלפי מעלה. פרקי הספר המשתלשלים זה מזה ומשולבים זה בזה מובילים את הלומד בו להכיר את פנים הנפש, את השניות המהותית שבתוכה, את מערכי הכוחות הנלחמים, את יתרונותיהם וחולשותיהם, את דרכי המלחמה ותהפוכותיה.

פתח של גישה חדשה

בגישתו של המחבר למלחמה זו יש כעין פתח של גישה חדשה. המלחמה שבנפש האדם אינה מלחמה בין "טוב" ל"רע" (וכמעט שאין הוא משתמש בכינויים אלה, אלא אם כן הוא זקוק לשבר את האוזן על ידי הלבוש הסמנטי הרגיל), זו מלחמה בין שני היסודות שבנפש האדם: "הנפש הבהמית" ו"הנפש האלוקית". הנפש האלוקית היא חלק הנפש השואף אל האלוקי, בכל דרכי ביטויה, והנפש הבהמית היא חלק הנפש הקשור אל הוויות העולם הזה.

אולם, אין אלה רק חילופי שמות למושגים של טוב ורע, גוף ונפש, כי אם חלוקה דקה ומעודנת יותר.

הנפש הבהמית מטבעה איננה רעה. ויתר על כן, מטבעה אין היא נמשכת אל התאוות הגופניות דווקא. הנפש הבהמית יכולה להתעדן ולהשכיל, ולהגיע להישגים גדולים בחיי הרוח - ועם כל זה - להישאר בבהמיותה. "הנפש הבהמית" משמעה - נפשו של האדם כיצור ביולוגי, כדרגת התפתחות מסוימת במערכת הזואולוגית. ברור, שגם בתחום זה עליון הוא האדם וביכולתו להגיע להישגים גדולים בתחומי המחשבה והרגש, ועם זאת - הוא נשאר בתחומם של בעלי החיים.

לעומת זאת, הנפש האלוקית, בשאיפתה אל האלוקי - היא זו שיוצרת את דמות האדם. טבעה של הנפש האלוקית שהיא נכספת להתחבר ולהתבטל באלוקות. ורק בשאיפה זו, במאמץ המתמיד של הנפש האלוקית לשכוח את עצמה ואת

צרכיה ולהגיע להזדהות עם האור האלוקי - קונה לו האדם את זהותו האמיתית - כאדם.

מתוך הגדרה זו של המאבק הפנימי שבנפש - עולה גם הפתרון המתאים. אין זו מלחמת השמד, שבה משתדל האדם כביכול לכלות ולהשמיד חלק מתוך נפשו. הנפש הבהמית הרי אינה רעה בעיקרה, ולכן המאבק נגדה הוא בעצם מאבק חינוכי. תפקיד האדם הוא לחנך את הנפש הבהמית, להעלותה לדרגה גבוהה יותר של הכרה והבנה - עד שתהא מסוגלת להגיע לכלל איחוד, במטרות ובשאיפות, עם הנפש האלוקית שבאדם; ובדרך זו, להרמוניה מלאה של גוף ונפש, ארציות ועילאיות.

הבינוני – גיבורו של הספר

למלחמה המתמדת בנפשו של אדם, הנובעת מהשניות המהותית שבו, יש גם השלכות לגבי המוסר המעשי. במשך כל הדורות הכירו חכמי המוסר בצורך, כמעט בהכרח, להביא את האדם לכלל הזדהות פנימית שלמה עם המעשים שהוא עושה. ההנחה המקובלת היא שאם המעשה הוא מכני בלבד, ערכו המוסרי והרוחני הוא נחות בדרגתו. ואולם, לדרגה גבוהה כל כך של התכוונות פנימית יכולים רק בני אדם מעטים להגיע באמת, ואילו הרבים מתיאשים מן המאמץ הרוחני או מגיעים לכלל צביעות.

ספר התניא, בהעמקתו במהות היחסים שבין שתי הנפשות באדם, מגיע לגישה שהיא שונה ואפילו מהפכנית בשאלה זו. אכן, לא כל אדם מסוגל להגיע לניצחון מלא של הנפש האלוקית על הנפש הבהמית, אבל לא כל אדם נדרש ומחויב בכך. עצם המלחמה בתוך נפש האדם אינה דבר שלילי. יכול שיהיה אדם שלם לא רק מצד מעשיו הטובים, אלא אף בדיבוריו ואף במחשבותיו הפנימיות - בלא שתהיה שלמות של ממש בתוך נפשו. האדם נדרש לשלמות בלבושי הנפש, אבל אין הוא נדרש להגיע לשלמות במהות נפשו. ובכך מוסר מסך הצביעות, שגרמה לכל כך הרבה אנשים הדרישה להעלות את האדם למעלה מערכו. ההכרה בשניותה המהותית של נפשו מאפשרת לאדם שידע, בהכרה שלמה, שאין הוא שלם מבחינה מוסרית - ואף על פי כן יהיה בכוחו לשאוף בכל מאודו להגיע לידי מילוי תפקידו האלוקי.

ומאחר והוא יודע שתאוותיו ומחשבותיו הבלתי רצויות נובעות מיסוד מהותי בתוכו, ואין הוא מצווה לעוקרן מהשורש - ממילא אין מציאותן בתוכו מהווה טרגדיה, אין היא מחייבת משבר פנימי ללא מוצא.

אדרבה, דווקא בידיעה זו יכול האדם להגיע לשלמות בתוך נפשו. יכול הוא להיות כצדיק בכל פרטי חייו - ובאותה שעה להמשיך ולעמוד במאבק תמידי בתוך נפשו.

דמות רוחנית זו מציב ספר התניא כמעמד מוסרי חדש - "הבינוני". הבינוני הוא גיבורו של הספר, אליו הוא מכוון, עליו הוא מספר, ועל שמו הוא נקרא. הבינוני הוא ה"עובד אלוקים", שכל ימיו הם מלחמת נצח למען האלוקי, שמאבקו עם נפשו הוא כולו המנון שבח לבורא. הבינוני כאידיאל שאליו ישאף האדם - פותח פתח לכל אדם, בכל מקום ובכל דרגה, למצוא את מקומו בכלל השואפים להיות עליונים - עובדי ה' באמת.

אמנם, נקודות אלה, עם כל חשיבותן, אינן ממצות את כל תוכנו של ספר התניא. זהו ספר שהערות-האגב שבו וכן פרקי העזר שמסביב לנושא המרכזי, עניינם ולקחם אינם פחותים משל הנושאים המרכזיים. זהו ספר שככל שקוראים בו יותר - מגלים בו יותר רעיונות ומחשבות, תפיסת עולם שלמה וכוללת, תבנית יסוד של היסטוריה יהודית, והדרכה מוסרית באין ספור בעיות. זהו ספר שבהיקפו הכמותי המצומצם נתקפלה תורה שלמה בתמצית מגובשת, וכפי שביטא זאת רבי לוי יצחק מברדיטשב: תמה אני, כיצד אפשר להכניס א-ל גדול ונורא כל כך בתוך ספר קטן כל כך!

אם ניתן, בדרך כלשהי, להגדיר את ספר התניא הרי התפיסה השלמה ביותר למהותו של הספר מצויה במסורת החסידית כפי שסיכם אותה אדמו"ר מוהריי"צ מלובביץ' נ"ע: ספר התניא הוא תורה שבכתב בתורת החסידות, והלימוד בו כלימוד בחומש, שהכל לומדים בו מגדול שבגאונים ועד קטן שבקטנים, כל אחד לפי ערכו יודע מה שיודע ואין אחד יודע מאומה.

המאבק התמידי של הבינוני

הרב יהושע שפירא

הלימוד בספר התניא מחולל בנו מהפך עמוק. החלוקה לסוגי אישיות שונים מטבעם, והקביעה שרובנו ככולנו נועדנו להיות בינונים "בלבד"[1], מכריחה אותנו לערוך "תיאום ציפיות" בעבודתנו את ה', והעניין הזה עלול להיות מר וכואב, מכיוון שהוא דורש מאיתנו לוותר על חלומות מתוקים של "הצלחות" גורפות בעבודת ה'.

מעמדנו כבינונים מציב אותנו בפני שלוש עובדות יסוד: א. משיכה לרע חקוקה בנו מטבענו - "בבינוני - ... מהותה ועצמותה של נפש החיונית הבהמית... היא היא האדם עצמו"[2]. ב. דרכנו הסלולה כדי להתגבר על משיכה זו היא מלחמה עזה - "כמו ששני מלכים נלחמים על עיר אחת... כך שתי הנפשות - הא-להית והחיונית הבהמית שמהקליפה - נלחמות זו עם זו על הגוף וכל אבריו"[3]. ג. שני עניינים אלו ככל הנראה לא ישתנו גם לאורך ימים ושנים, ומסתבר שניאלץ להתמיד במלחמתנו ברע שבתוכנו כל ימינו בעקשות דומה - "כי מהותה ועצמותה של נפש הבהמית שמהקליפה שבחלל השמאלי, לא נדחה כלל ממקומו בבינוני..."[4].

1. ליקוטי אמרים, פרק יד.
2. שם, פרק כט.
3. שם, פרק ט.
4. שם, פרק יב.

העניין הזה האחרון, אם כי הוא רק הרחבה וסימון "גבולות גזרה" של שני קודמיו, בכל זאת הוא ודאי הצורב ביותר. העובדה הכביכול כמותית הזאת, המבהירה לנו עד כמה רחב מאבקנו, דורשת מאיתנו שינוי איכותי עמוק. קושי והתמודדות נתפסים בעינינו כאמצעי, לרוב כאמצעי לא נעים שהיינו מעדיפים לוותר עליו, גם אם במקרים מסוימים הוא "נסבל", וגם אם במקרים טובים במיוחד אנחנו מצליחים אף לצאת ממנו מחוזקים. כך או כך, מבטנו נעוץ בניצחון שבסיום הדרך, בלקיטת הפירות המתוקים של המנוחה שבעקבות המאבק. זהו בעינינו השכר על עמלנו, ולולא השכר המיוחל גם לא היה בנו כוח לרתום את כוחותינו ולהתאמץ להגיע עדיו.

לכן, אם לא יודעים כיצד לעכל את האמירה החריפה של בעל התניא, שמציבה אותנו מול מראה המגלה לנו פנים שאינם נושאים חן בעינינו, עלולה לצאת הרוח ממפרשינו, ואנו ניוותר שבויים בייאוש קודר, חשים כי הננו עבדים סיזיפיים ביד גורל אכזר.

ודאי, לא זאת הדרך בה ישכון אור ה'. לצד גילוי העניינים ה"לא נעימים" הללו על עצמנו, מצויה לרוב בספר התניא גם תביעה ללהט קרב, להיותנו חדורי מוטיבציה במלחמת היצר ולשמחה פורצת גבולות. אלה מוצגים בפי אדמו"ר הזקן כבני הלוויה המוכרחים וכמעט כתולדה הישירה של גילוי הטבע הבהמי שלנו.

"ברם כגון דא צריך לאודעי כלל גדול, כי כמו שנצחון לנצח דבר גשמי, כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה, הנה אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל ויפול גם אם הוא גיבור יותר מחברו, ככה ממש בנצחון היצר אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן, כי אם בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו מכל נדנוד דאגה ועצב בעולם"[5].

הא כיצד? מענייני העולם הזה נלמד. מי שהורגל בעצלות תמידית, ורוב יומו חולף ברביצה בטֵלה ואכילה מתוך שעמום, לוּ יצפה באנשים מתעמלים ומקרינים אושר וסיפוק בעת שהם מזיעים ומתייגעים בריצה או כל פעילות גופנית אחרת, ייכמרו רחמיו עליהם, שהשתבשה דעתם מרוב ייסורים. והלא האמת הפוכה היא - הוא האומלל באשר אינו יודע טעם מתיקות היגיעה והעמל,

5. שם, פרק כו.

ואת חומרת רפיסות מצבו. הוא מבקש הנאה ועונג קלים ומידיים, ואינו יודע מה רב האושר הצפון במאמץ ארוך הטווח ובנתינה והתמסרות.

מעין זה בעבודת ה' - אנחנו חולמים על קבלת השכר המענג, מבקשים לשבת ועטרותינו בראשינו נהנים מזיו השכינה, ועל כן רואים את הקשיים שנקרים בדרכנו כ"תקלות" לא רצויות בדרך אל היעד הנכסף. כשזהו ציור מטרתנו, ההכרזה שלעולם ניאלץ להיאבק ולהתאמץ, מרפה את כוחותינו, מכשילה את ברכינו, וזורעת ייאוש ומפח נפש בליבנו. אנו מבקשים שאור עולם-הבא של השכר שלמחר יאיר לנו בעולם-הזה בטרם עת. ואולם האור הזה מתגלה בהווה דווקא באמון שקשיינו והתמודדויותינו יקרים ורצויים אצל ה' יתברך, וכפי שיבואר לקמן.

אך אם הופכים ראש, מגלים גם עד כמה מהפכני הציור הנכון. לא רק שהקשיים אינם מונעים מאיתנו את עונג שכר עבודת ה', אלא אדרבה - בהם בעצמם גנוזים טוב ואושר, שהשכר העתידי אינו משהו נוסף על גבם, אלא גילוי אותו טוב שבמעמקיהם. כאן, בהווה, במאמץ גופא, נמצא את מה שאנו מחפשים, והוא מזומן לנו באיכות עמוקה הרבה יותר מכל מה שאנו מדמים לבקש.

מי שנושא את גופו המנוון מן הכורסה אל אופני הכושר, ובחריקת שיניים נלחם בַּכבדות, בַּעצלות ובחוסר החשק, במהרה מוצא עד כמה רב השכר שיש לפעולתו, כמה טובה ההרגשה הבריאה, הנשימה הסדירה, העירנות והרעננות שהופכות לו בנות לוויה. הרגשתו זאת מאושרת לעילא לעילא מכל תענוג מדומה שהרוויח בעת חוסר פעלתנותו, עד שהוא ניגש להתעמל בשמחה ובחשק.

ציפור מדברת

ערכן של ההתמודדויות מתבהר לנו במדרגות שונות, זו על גב זו, הן מצד ערך העבודה כלפי עצמנו, והן מצד נחת הרוח שיש לה' יתברך מעבודתנו.

א. הקומה הבסיסית של ערך המאמץ היא הנאמנות לטבענו. אדם לעמל יולד. צריך ענווה עמוקה כדי להכיר בכך ולהשלים עם כך, לוותר על חלומות המצליחנות ועל תדמית הצדיק שהיינו רוצים שתדבק בנו. כן, בינונים נועדנו להיות, מיום לידתנו עד יום פטירתנו מן העולם. כולי האי ואולי שנזכה להיות ראויים לשם הזה. למלחמה נוצרנו. אך אין המלחמה ממעיטה את כוחותינו כי אם מרבה אותם, מפני שהיגיעה היא מקצב התנועה הפנימית הטבעי לנו. אם נתכחש לכך, נתנוון ונלך. "הא-להים עשה את האדם והעולם ישר, במלוא

הכוחות והאמצעים הדרושים לשלמות הגוף והנשמה, להוצאתם אל הפועל, להיטיב ולהשכיל, והמבטל את הסדר הנמשך מהנהגתו ית' הרי הוא מחריב ומהרס. כמו מי שעושק מהגוף את התנועה הדרושה לו, כמו שישכב תמיד מקופל כפנקס ולא יזוז ממקומו ולא יזיז אבריו, שבודאי יבטל בזה חיות הגוף, כן מי שמונע את נפשו מהתנועות הדרושות לה הרי הוא עושק ממנה את חוקה ומוכרחת להתקלקל"[6].

כאותו עצל, כשאיננו רגילים במאמץ ומבקשים תענוגות זמינים ומידיים, נראית דרך ההתמודדות מאיימת ביותר, אך כשצועדים בה כברה הגונה, מתוך ירידה מעץ החלומות והכרה במי שהננו באמת, הופכת הדרך עצמה למשמחת ומשיבת נפש.

ב. למעלה מכך - יותר מן האושר שבהפעלת כוחותינו על פי טבענו העמוק, ומימוש הפעלתנות הטבעית שלנו - יותר מכך גדול האושר שמצד עצם ההתמסרות. אמנם גם העניין הזה חרות בנו בטבענו, אך זהו הטבע שלא להיות טבעיים בלבד, נתונים בינינו ובין עצמנו, כי אם פונים אל מה שמעבר לנו, קשובים ורגישים למקורנו ולמה שהוא מקור הכל ולמעלה מעלה מלהיות מקור הכל, ומוותרים למענו על חלק ממה שנראה לנו טבעי ומובן מאליו. ההתמסרות באהבה לה' יתברך לעשות לו נחת רוח כפי מצוותו, היא תענוג עליון מצד עצמו, וכשמאמינים שכך היא המצווה והרצון העליון - להיות עמלים כל ימינו אף ללא קשר לקבלת השכר - הרי מילוי רצון זה הוא בעצמו שכר מאושר ביותר.

ג. למעלה אף מזה ראוי לברר לעצמנו את הערך שבעבודתנו מצידו יתברך. ניחא, כך יאה ונאה לנו, להיות עמלים ולהיות עושים למענו, אך אם לא נמצא שאכן בעבודתנו זאת הוא חפץ, שהוא בעצמו מבקש את עמלנו התמידי, ולאו דווקא את תוצאותיו המענגות, מה בצע במעשינו.

והנה על זה באו דבריו המפורשים של התניא:

> "ושני מיני נחת רוח לפניו ית' למעלה. א' - מביטול הסטרא אחרא לגמרי ואתהפכא ממרירו למתקא ומחשוכא לנהורא ע"י הצדיקים. והשנית - כד אתכפיא הסטרא אחרא בעודה בתקפה וגבורתה ומגביה עצמה כנשר ומשם מורידה ה' באתערותא דלתתא ע"י הבינונים. וזה שאמר הכתוב "ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי"

6. מוסר אביך לרב קוק זצ"ל פ"ב אות ג.

- מטעמים לשון רבים, שני מיני נחת רוח, והוא מאמר השכינה לבניה - כללות ישראל כדפי' בתיקונים. וכמו שבמטעמים גשמיים דרך־משל יש שני מיני מעדנים - אחד ממאכלים ערבים ומתוקים, והשני מדברים חריפים או חמוצים רק שהם מתובלים ומתוקנים היטב עד שנעשו מעדנים להשיב הנפש... ולא עוד אלא אפי' בדברים המותרים לגמרי, כל מה שהאדם זובח יצרו אפי' שעה קלה ומתכוין לאכפיא לסטרא אחרא שבחלל השמאלי כגון שחפץ לאכול ומאחר סעודתו עד לאחר שעה או פחות, ועוסק בתורה באותה שעה... וכן אם בולם פיו מלדבר דברים שלבו מתאוה מאד לדברם מענייני העולם, וכן בהרהורי מחשבתו אפי' במעט מזעיר - דאתכפיא סטרא אחרא לתתא - אסתלק יקרא דקב"ה וקדושתו לעילא הרבה..."[7].

ומה הטעם שכפייתנו את הרע שבקרבנו מטעמים היא לה'? הדבר מבואר במשלו של הרב המגיד ממזריטש על הציפור המדברת שהוגשה למלך כמנחה[8]. שאם כי הפחות שבעבדי המלך דיבורו טוב הימנה, החידוש שבדיבור הציפור מופלא אף משירת הטוב שבמשוררי המלך. לא נעימות דיבור ושירת הציפור מענגים את לב המלך, כי אם ה"קונץ" שבציפור שעושה כמעשה אדם. כך אנו - אם כי משרתיו עומדים ברום עולם, וכולם עושים באימה וביראה רצון קונם, ונאמנותם גדלה פי כמה משלנו, בכל זאת אין עבודתם חידוש כלפי מעלה. על כן, אף שאימתו באראלי אומן ובאבירי אומץ, אבה תהילה דווקא מבשר ודם, משבעי רוגז, מהבל ותהו, מחציר יבש, ומצל עובר[9]. כך אמרו חז"ל על אור המנורה - שביקש המלך לסעוד אצל אוהבו, אך כשראה האוהב את כלי פמלייתו של המלך התבייש בשלו. אמר לו המלך: "חייך, שאני פוסל את כל כלַי שהבאתי, ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך"[10].

מתוך כך מתגלה לנו ערך עבודתנו, לא רק ברובד שבטבענו העצמי, כי אם כלפי ה'. אמנם כבר במדרגה השניה ציינו את נטייתנו הטבעית לצאת מעצמנו, אולם "היא הנותנת" - היה זה טבע שלנו ללא יכולת קשב לרצון ה', ואילו

7. לקוטי אמרים, פרק כז.
8. מגיד דבריו ליעקב קנב. עיין גם תורה אור כה ע"ד וליקוטי תורה סוף פרשת במדבר.
9. על פי פיוט "אשר אימתך" ליום הכיפורים המדבר במעלתם של המלאכים, ובחפצו ותהילתו של ה' דווקא בעבודתנו בתחתיות ארץ.
10. במדבר רבה טו, ח.

כעת - כשמתגלה לנו יקרת עבודתנו בעיניו, שכציפור מדברת אנחנו אצלו, הגילוי הזה שב לעורר אותנו לצאת לקראתו ביתר שאת. לא רק מתוך טבענו לעמול ולהתייגע אנחנו נלחמים וכופים את הרע, ואף לא מתוך ערך ההתמסרות בלבד, כי אם מתוך שאנו מוצאים שמעשינו הם ריח ניחוח לה' שנעשה רצונו, וכמטעמים בפיו. בזה כבר הגענו למפגש הדדי, שבו הנתינה איננה רק מעשה שבטבע, כי אם פנייה חוצה אל ה', מתוך תשומת לב למה שמעשינו פועלים אצלו, לרצונו בנו ולציפייתו מאיתנו.

ד. מתוך כל זה מופיעה בדרך ממילא מדרגה העולה על הכל. כאן אנו אכן הופכים ציפור מדברת אצל מלכו של עולם. אמנם כבר במדרגה השלישית ציינו עניין זה, אך שם היתה שפתנו מעט עילגת, שכן היתה תולדת טבענו החקוק בנו להתמסר לה' (המדרגה השניה). מעשינו אמנם היו דיבור שיר באזני ה' אך אישיותנו לא דיברה בשפתו. ואולם, כשאנו מתמסרים לה' מתוך שאנו מבקשים להיות העניין הזה גופא, להיות לו ציפור מדברת, הרי שגם אישיותנו הופכת דוברת "אלוקית", שיחנו הפנימי הופך עניין אלוקי בפני עצמו. רצוננו להיות ציפור מדברת לה' הוא הוא שפת ה' בעצמה. ביקשנו למלא את רצונו ית' בעמלנו, ומיניה וביה התגלה לנו על ידי כך עניין חדש. התגלה שאמנם רוצה ה' את עמלנו, אך למעלה מכך ועמוק מכך - הוא רוצה את רצוננו לעשות רצונו. ביקשנו למלא את רצונו, והתגלה שהוא רוצה בנו ובקרבתנו. ואולם, מי שמוותר על ההתמסרות, ימצא עצמו רחוק דווקא כשהוא חולם על קרבה, מפני שבעצם הוא עדיין עסוק בעצמו. על כן עבודת ה' היא לעולם "עבודת מתנה" - ראשיתה עמל, יגיעה ושכחת עצמו, ואחריתה קרבת ה' הבאה כמתנה.

הגע בעצמך שמכאן ממשיכות המדרגות להתעלות זו על גב זו וזו מתוך זו עד אין קץ, בתנועה מצד לצד. מתוך מציאת ערך פעולותינו וחשיבותן אצל ה' אנחנו מתעוררים לצאת למענו ביתר שאת, ומתוך התעוררותנו זאת מתייקרים ומתגדלים מעשינו בעיניו, ובכל תנועה מכאן לכאן מתהדק והולך הקשר.

מקדשים אותו מלמעלה

ככל שמתברר לנו העניין הזה בעבודתנו את ה', הופכת העשייה היום ליקרה יותר מכל שכר שנקבל מחר. מלחמת כפיית הצדדים השפלים שבקרבנו מוסיפה בנו מרץ, שמחה, חיים וקרבת ה', וכל שעה בתשובה ומעשים טובים בעולם-הזה נעשית יפה מכל חיי העולם-הבא.

סוף דבר, מכל דברינו מתבהר היטב ש"אל יפול לב אדם עליו ולא ירע לבבו מאוד גם אם יהיה כן כל ימיו חייו במלחמה זו, כי אולי לכך נברא וזאת עבודתו לאכפיא לסטרא אחרא תמיד"[11]. ולא רק שלא יפול לבבו אלא שישמח ביותר בחלקו זה. ואולם ככל שישלים עם תפקידו וימצא בו טעם אלוקי, ייפתח פתח לכך שגם יתקיים בו "אדם מקדש עצמו מעט למטה, מקדשין אותו הרבה מלמעלה - לבד מה שמקיים מצות-עשה של תורה 'והתקדשתם וכו'" כשמקדש עצמו במותר לו, ופי' והתקדשתם שתעשו עצמכם קדושים, כלומר אף שבאמת אינו קדוש ומובדל מסטרא-אחרא כי היא בתקפה ובגבורתה כתולדתה בחלל השמאלי, רק שכובש יצרו ומקדש עצמו. 'והייתם קדושים', כלומר סופו להיות קדוש ומובדל באמת מהסטרא-אחרא ע"י שמקדשים אותו הרבה מלמעלה ומסייעים אותו לגרשה מלבו מעט מעט"[12]. דווקא כשיהיה נכון ליבו למלחמה עיקשת ומתמדת, וכשיסכים עם האפשרות שלא ישתנה העניין הזה, דווקא אז יזכה לסיוע מלמעלה שלא כפי ערכו ולא כפי כוחותיו המוגבלים, אז יזכה להשתנות ואט אט להפוך לטוב.

11. לקוטי אמרים פרק כז.
12. שם.